

Маючи ще деякі сили, поки хвороба повністю його не здолала він відкрив олійницю і бив олію. До нього з'їжджались люди з декількох сусідніх сіл. Він мав дружину Явдоху і 4 доньки: Анастасію, Антоніну, Марію, Катерину.

У прадіда Матвія ще був рідний брат Митрофан Кузьмич (Кузьмович), менший від нього на 2 роки. Митрофан мав жінку і п'ятеро дітей. Через ваду з зором, його не взяли воювати на фронт. І в один момент, коли в селі проводилися бойові дії, до його будинку, в якому він знаходився, залетіла німецька авіаційна бомба. Після удару не лишилося нічого... Його жінка залишилася одна з п'ятьма дітьми на попелі...

Історія власного родоводу, маленькою частинкою якого я є, вже давно вабила до себе. Цілком зрозумілим є прагнення якомога більше дізнатися про свій рід, прослідкувавши шлях, який пройшли пращури від сивої давнини до сьогодення. На превеликий жаль, минуле знаходиться за завісою часу й побачити/прочитати його дуже й дуже непросто. Писемних джерел про сиву давнину нашого роду обмаль, але, я провів велику роботу щодо пошуку архівних матеріалів, записав свідчення старожилів села та родичів. Важко знайти людину, яка б не хотіла знати більше про те, де жили, чим займалися її пращури. Адже з мале є частиною великого, історія кожної родини – історія великої України.

Література

1. Матеріали приватного архіву родини Горенко.
2. Гук Матвій Кузьмич : [архівні документи часів Другої світової війни]. Режим доступу: <https://pamyat-naroda.ru>

Наукові керівники: д.і.н, проф. Силка О.З., Синявська Л. І.

Григоренко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Актуальність теми зумовлена виявленням в ментальності українців європейських цінностей, що підтвердить нашу політику євроінтеграції. Оскільки не всі громадяни України мають цілісне уявлення про свій менталітет, якщо взагалі задаються цим питанням, то зазначена стаття, можливо неповною мірою, але все ж змусить задуматися про вкорінені принципи та цінності. Сам процес формування українського менталітету проходив досить неоднозначний шлях, тому нижче будуть наведені факти з цього приводу, які покладуть початок до роздумів, щодо приналежності українців до європейської спільноти, але зі своїми особливостями.

Мета статті полягає в дослідженні українського менталітету. Основні завдання: охарактеризувати процес формування українського менталітету та висвітлити його особливості.

Огляд джерел та літератури. У дослідженні було використано цікаві джерела, які характеризують ментальні риси українців, а саме: поетичний твір «Всі покою широ прагнуть...» [2] І. Мазепи та документ «Інструкція агітаторам-комуністам на Україні» [4] Л. Троцького. Значної уваги було приділено дослідженням М. Поповича у галузі українського менталітету, які вміщені у книзі «Проблеми теорії ментальності» [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Ментальність українців формувалася не одну тисячу років і набула характерних рис, які відрізняють її від інших народів світу. Ведучи мову про особливості українського менталітету, необхідно зазначити слова М. В. Поповича, що «система, в якій ми живемо і до якої ми звикли – це і є європейська ментальність» [3, 233]. Мало того, що Україна географічно входить до складу Європи, вона протягом всієї своєї багатовікової історії тісно співпрацювала з європейськими країнами в галузі культури і релігії, військової справи, династичних зв'язків, в освіті, торгівлі. Тому наша сьогодення політика євроінтеграції – «це елементарне повернення українців до себе, до свого дому, до сім'ї

близьких і цивілізованих народів, які підтримують Україну в боротьбі проти агресії Росії за наші спільні цінності, свободи і справедливості» [5].

Аналізуючи витoki формування національного менталітету, потрібно додержуватися принципу тяглості історико-культурного розвитку, коли окремі ментальні риси поступово складаються, передаються з покоління в покоління і тривалий час зберігаються серед мешканців даної території. В зв'язку з цим потрібно згадати, насамперед, про народів трипільської культури, від яких до сьогоденних українців, як вважають деякі автори, перейшла і хліборобська працьовитість, і звичка прикрашати своє помешкання, використовувати орнаменти, і певна схильність до духовного життя, і особливе ставлення до жінки [1, 57].

Варто зазначити, що науковці стверджують нібито українська ментальність має «жіночу стать». Саме жіноча м'якість характеру українців допомагала поширенню ідей свободи і рівності, гуманізму і просвітництва, сприяла поширенню толерантних, ненасильницьких, демократичних форм соціальної самоорганізації, призводила до формування тонкої душі, творчого індивідуалізму, схильності до різних форм мистецтва, в тому числі музики і співу [3, 237].

Свій відбиток в українському менталітеті залишила доба кочових племен, яка тривала на межі двох епох – старої і нової ери. Племена киммерійців, скіфів, сарматів, гунів постійно змінювали одне одного, а перед місцевим населенням стояло непросте завдання не просто вижити, але і зберегти своє господарство і культуру. Саме в подібних умовах надмірного зовнішнього тиску формувалися такі риси менталітету автохтонного населення, як життєва стійкість і толерантність, вміння пристосуватися до різних форм мінливої влади [5].

Цікаво, що подвійний ефект на менталітет справили пригнічення та русифікація українського народу у складі Речі Посполитої та Російської імперії. З одного боку, це викликало протест і прагнення до свободи, стимулювало національно-визвольну боротьбу за відновлення державності. З цього приводу необхідно зазначити, що Л. Троцький писав наступне: «дух вольности, который давал украинцам нечеловеческую силу в течении сотен лет воевать против своих угнетателей: поляков, русских, татар и турок и одерживать над ними блестящие победы» [4]. З іншого боку, постійний тиск, війни, репресії, голодомори, геноциди призводили до руйнування української ідентичності, асиміляції народу, поглиблення рабської психології, поширення «меншовартості» і політичної пасивності – «моя хата скраю» [1, 58].

Для українського менталітету дуже важливим було ставлення до української культури, в тому числі пісні, рідної мови, традицій, спільних моральних і політичних цінностей, що врешті-решт визначало його національну ідентичність. Тут дуже важливою була риса здатності до колективних дій, до політичної організації та інтеграції суспільства. Цю ментальну рису «розвивав і поглиблював досвід козаччини, який переконливо доводив, що успіх у національно-визвольному русі можна забезпечити тільки спільними, колективними і масовими діями» [5]. Переконливим прикладом може бути звитяжна боротьба українського народу і козаків під керівництвом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої. І навпаки, відсутність згоди і розпорошення сил призводили до поразки. Український гетьман Іван Мазепа у своєму поетичному творі наголошував:

«Всі покою щиро прагнуть,
А не в єден гуж всі тягнуть;
Той направо, той наліво,
А все, браття, того диво!

Не маш любви, не маш згоди
Од Жовтої взявши Води,
През незгоду всі пропали.
Самі себе звоювали...» [2].

Таким чином, козаччина стала не тільки стихійним поривом, піднесенням творчих, визвольних зусиль великої маси українського населення, але і важливим прикладом високого

рівня його самоорганізації, що позначився в усіх сферах розвитку суспільства (військовій, політичній, релігійно-культурній, господарській) [3, 237–238].

Необхідно враховувати, що під час перебування українського народу у складі Російської імперії вперше глибоко проявилася певна амбівалентність, роздвоєність його ментальності, поглибилось протиріччя між представниками різних культурно-цивілізаційних орієнтацій – східної і західної. Імперська політика північного сусіда, яка проводилася під широковідомим гаслом «поділяй і володарюй», спровокувала в толерантній Україні внутрішньополітичне протистояння [5]. Нездатність об'єднатися марнувала сили українців, визначила їх неспроможність протистояти жорстким зовнішнім тискам і зрештою – втрату державності.

Радянський період в історії українського народу справив дуже помітний вплив на процес подальшого формування українського менталітету, особливо його колективістських рис, патерналізму та відданості комуністичним утопічним ідеям. Надмірна заідеологізованість освіти і культури, всього громадського життя, численні жахливі сторінки радянської історії, масові політичні репресії, насильницька колективізація і голодомори посилювали рабську психологію та політичну пасивність українців, формували з людини слухняного «гвинтика» чи «совка» великого партійного механізму [1, 148].

Українські науковці добре розуміли велике значення духу протесту в ментальності поневоленого народу. Необхідно зазначити, що протестний національно-визвольний рух в радянський період не став ще загальноукраїнським. Причина полягала в тому, що імперська влада постійно винищувала в Україні всіх національно свідомих і здатних до опору людей, практично знищена була українська культурно-політична еліта, розстріляне «українське відродження». Підвищення активності відбувалося тільки при збігу надзвичайних обставин, втім набувало іноді дуже широкого і виразного характеру, про що свідчать Українська революція 1917–1921 рр., події «українізації» 20-30-х рр., самовіддана боротьба ОУН-УПА під час Другої світової війни і після, опозиційний рух 60-80-х рр. і нарешті завершальний етап українського визвольного руху і проголошення незалежності України у 1991 році [5].

Висновки. Отже, на формування українського менталітету так чи інакше впливали різні культури та племена, імперії та режими, війни та репресії, голодомори та геноциди. Цей безперервний історичний процес мав свої як позитивні так і негативні наслідки, які повною мірою відображаються у нашому вже сформованому менталітеті. Варто зазначити, що основними рисами українського менталітету є прагнення до свободи і відновлення власної державності та демократизм, який, безумовно, є типовою рисою європейської спільноти.

Список використаних джерел та літератури

1. Бичко А. К. Українська ментальність. Джерела становлення / А. К. Бичко. – Київ : Освіта України, 2014. – 195 с.
2. Мазепа І. Всі покою широ прагнуть... / І. Мазепа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://archive.org/details/sumtsov13/page/n23/mode/2up?view=theater>
3. Проблеми теорії ментальності / Відповідальний редактор академік НАН України М. В. Попович. / Київ : Наукова думка, 2006. – 408 с.
4. Троцький Л. Інструкція агітаторам-комуністам на Україні / Л. Троцький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(12\)...Trotsky.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(12)...Trotsky.php)
5. Український менталітет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/stiopinspezkurs/Home/tema-6-ukraienska-mentalnist-i-proces-samoorganizaciiie-suspilstva>

Науковий керівник: академік УІА, д.і.н., професор Чабан А. Ю.